

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA U SARAJEVU
 Nova serija II (1947), III (1948), IV—V (1949—1950), VI (1951).

Razvoj znanstvenog rada u Zemaljskom muzeju u Sarajevu najbolje se ogleda u njegovu Glasniku, koji pruža obilje raznovrsnog materijala, tako da se i ne mogu odjednom obuhvatiti svi prilozi objavljeni u ove četiri knjige na preko 1300 strana. Po prirodi iznesenog materijala ne će biti govora o člancima, koji se odnose na arheologiju i prehistoriju, ili su književno-jezični, nego prvenstveno o priložima čisto historijskog karaktera. Iako u prve tri knjige ima nekoliko kanun-nama, mi ćemo ih zasad izostaviti, jer one zaslužuju posebnu pažnju. Također nisu ovdje obuhvaćeni članci G. Čremošnika o »Bosanskim i humskim poveljama srednjeg vijeka«; na prvi dio ovih rasprava osvrnuo se opširno V. Mošin u II. sv. Hist. zbornika, pa će on na isti način recenzirati i preostale članke o tom problemu. — O članku G. Čremošnika »Pravni položaj našeg roblja u srednjem veku« (II. 69—74) bilo je već govora u prvom svesku Hist. zbornika, jer je to zapravo dopuna i korekcija članka A. Solovjeva »Trgovanje bosanskim robljem do god. 1661« u I. sv. Glasnika.

Pod naslovom »*Jedan stari bosanski nadgrobni spomenik*« (II. 51—68) opisao je A. Kučan stećak s reljefom i natpisom, koji je pronađen kod Visokog, a J. Vuković je dao čitanje i filološko objašnjenje natpisa. Njemu se natpis činio nepotpun pa ga je pokušao dopuniti, kako slijedi:

У (Н) М Е В Е Л Ъ К О (Г А) К А З Н Ъ Ч А Н Е С Ъ П Н Н (А
 а) Б Р А Т А П О Ш Н Д А Б Ъ Л О К А К А З Н А (У Н) Ч А
 Н Е С Ъ П Н Н У (У С) С В О Г А Г О С П О Д И Н А Н О С (Т) А
 В Н С Е Б Ђ М В С Т О П О Л Ъ Г Ђ С В О Е Г А Г О С П О Д И Н А

Vuković shvaća sadržaj natpisa tako da je kaznačica Bjeloka sahranila Nespinu pokraj svoga gospodina i tu sebi ostavila mjesto. Dalje on za imena Nespini i Bjeloka, koja nisu dosada bila poznata u našoj onomastici, nalazi objašnjenje i analogije u imenima sličnog oblika kod nas i drugih Slavena. Za ime Bjeloka misli, da bi moralo glasiti Bjeloča ili Bjeloća, analogno muškim imenima Rakoč, Miloč, Mihoč. — Na ovaj prilog dra Vukovića osvrnuo se u III. sv. A. Solovjev (»*O natpisu na grobu velikog kaznaca Nespine*«). Solovjev daje još nekoliko analogija imenu Nespina i ne slaže se s nominativom toga imena »Nespini«, kako je Vuković čitao. On polazi od načela, »da pri čitanju starih tekstova treba praviti što manje konjektura i uzimati tekst onakav kakav jest, a ispravljati ga samo u očevitim greškama«. pa prima ispravke Vukovića u riječima »u(i)me«, »vel(ko)g«, »os(t)avi«, »Nespini(e)«, a odbacuje druga dva ispravka teksta. Solovjev isprva ne prima ispravku, kojim Vuković riječ »kaznaca« mijenja u »kaznačica«, a na kraju (bilj. 10) ipak odobrava

korekciju, upoređujući tu navodnu abrevijaciju sa sličnim slučajem u ispravi banice Jelisavete o. 1323, gdje se riječi »banica, banicom, banice« pišu »bana, banom, bani«. Analogija bi bila točna i uvjerljiva. — Međutim, bez ove korekture tekst natpisa će biti još jasniji i, čini mi se, ispravnije čitan, ako se uzme da je »kaznaca« akuzativ riječi »kaznac«, a ne nominativ »kaznačica«. Solovjev točno kaže da je »Nespinu« akuzativ od »Nespina«, a ne dativ od »Nespin«. To treba reći i za oblik »kaznaca«. Kada se natpis tako shvati, onda treba i iza »kaznaca Nespinu« dodati zarez, kao što je Solovjev učinio i nakon riječi »svoga gospodina«, jer je to zapravo apozicija od »kaznaca Nespinu« (v. kliše b). Solovjev dalje objašnjava, zašto Bjeloka pravi grobnicu svom mužu u ime njegova brata, koji je valjda bio odsutan. Inače bi po Solovjevu u patrijarhalnom društvu dužnost sahrane padala na najbližeg muškarca. Što se tiče imena Bjeloka, koje Vuković čita Bjeloča (Bjeloća), a Solovjev mu odo-

б) **Ѣ(Н)МЕ ВЕЛЬКО(Г) КАЗНЬА НЕСЬПН(Е)
БРЪТЯ, ПОЗНАА БЪЛОКА КАЗНАЧА НЕСЬПН-
НЪ, СВОГА ГОСПОДННА, Н ОСТАВН СЕБЪ
МЪСТО ПОЛЪГЪ СВОЕГА ГОСПОДННА.**

brava, treba spomenuti, da Maretić (O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba«, Rad LXXXII), ne navodi ni jedno žensko ime sa sufixsom- oč, dok na -oka ima dva: Anoka i Stanoka.

»Jesu li Bogomili poštovali krst?« — takav naslov ima članak A. Solovjeva (III, 81—102), u kome razmatra pojavu križa na bosanskim i humskim poveljama, zatim na stećcima i nadgrobnim spomenicima, te najzad križa u formi ljudske figure, koji bi trebao da predstavlja Krista. Glede diplomatskog materijala Solovjev konstatira, da se u poveljama pro foro interno križ ne upotrebljava ni na početku ni na kraju, a u ispravama izdanim predstavnicima drugih država, u prvom redu Dubrovnika, u nekim slučajevima nalazimo križ, a drugdje ga nema. Solovjev tu zaključuje, da je »uporna bosanska vlastela zahtevala od vladara da joj se izdaju povelje bez krsta i u tom nalazila podršku bosanskog djeda koji ponekad prisustvuje izdavanju baštinskih povelja«. Humske povelje pak upućene Dubrovniku »obično imaju znak krsta, a ponekad spominju ga i u zakletvi jer je Humska zemlja bila više popustljiva prema ortodoksnim (pravoslavnim i katoličkim) uticajima«. Što se tiče stećaka, Solovjev ustanovljuje da na tri takva spomenika s natpisom, koji pripadaju starješinama »Crkve bosanske«, nema križa, a isto tako ni na onima, koji bi mogli označavati grobove djedova, nego se na ovima posljednjim susreće osim drugih znakova još poseban oblik štapa: motka s ravnom prečkom u obliku slova T (prvobitni oblik biskupskog štapa u katoličkoj crkvi!). Izuzetak čini jedan stećak iz okoline Skender-Vakufa, na kome se uz onaj štap vidi i križ. Razmatrajući vlasteoske stećke Solovjev navodi one s natpisom, od toga 34 bez križa i 25 s križem. Izvjestan broj ovih s križem pripisuje on pripadnicima pravoslavne crkve.

Izlaganja prof. Solovjeva veoma su zanimljiva i zaslužuju pažnju, pogotovu stoga što zasijecaju u jedan veoma slabo ispitani i još manje objašnjeni materijal s područja srednjovjekovne Bosne. Njegovi zaključci, međutim, ne mogu se uzeti kao konačni i posve točni, iako u mnogom pomiču naprijed naše poznavanje »bogumilske« zagonetke. Novija istraživanja A. Benca o bosanskim stećcima iznose materijal koji pro-

tuslovi tvrdnjama Solovjeva. Slično tome, već prije je A. Frolow primijetio da se kod antropomorfnih križeva, koji predstavljaju Krista, ne smije uvijek misliti na herezu. Osim toga — nastavlja Frolow — ne predstavljaju te figure jedino Krista, već neke potječu od amuleta, a druge su figure nekog asketa (up. Byzantinoslavica X-2, 1949, p. 358—359).

N. Radojčić objavljuje »*Dva odlomka Ilariona Ruvarca o Kosačama*« (IV-V, 201—214), pisana nešto prije 1879. Prvi člančić o Ahmetpaši Hercegoviću ima i danas izvjesnu vrijednost, a drugi o podrijetlu Kosača i njihovoj moći mnogo zaostaje, jer su novija istraživanja Dinića i drugih ova pitanja pomakla daleko naprijed.

U članku »*Tragovi Perunova kulta kod Južnih Slovena*« (III, 63—80) M. Filipović u prvom redu konstatira brojne geografske nazive koji podsjećaju na Peruna, a odnose se redovito na izvore i visove, jer se i Perunu kao božanstvu pripisivala vlast nad gromom, munjom i oblacima. Takvi se nazivi susreću od Bugarske pa do zapadnih granica slavenskog etničkog teritorija u Istri. Neki su, međutim, nazivi ovog podrijetla utjecajem kršćanstva zamijenjeni imenom sv. Ilije, dakle i opet jednog gromovnika. Dalji spomen nalazi se u imenu biljke perunike, te u osobnim imenima Perun i Perunika, a napokon se tragovi naziru i u narodnim običajima i vjerovanju. Filipović zaključuje, da je Perunov kult bio poznat Južnim Slavenima još u pradamovini, ali ga u novim zemljama s vremenom potiskuje kršćanstvo, dok se tragovi tog kulta čuvaju još jedino u zabitnim planinskim i perifernim predjelima. Sličnim izučavanjem moglo bi se osvijetliti još štošta iz stare slavenske religije.

Pod naslovom »*Kraći članci i rasprave*« (IV—V, 215—241) Đ. Mazalić rješava nekoliko pitanja iz srednjovjekovne prošlosti Bosne. 1. Utvrđuje na temelju jednog epigrafskog spomenika i jedne povelje Tvrtka I, iz 1355, da bi portret nekog proto-vestijara u crkvi dobrunskoj, kome je ime očuvano samo djelomično, mogao biti vojvoda Mastan Bubanić iz neretvanskog kraja. 2. Obradujući svojedobno Borač, dvor vlastelinske obitelji Pavlovića, Mazalić je nagadao da su oni mogli biti starijom iz sela Borča kotar Rogatica. Sada on na osnovi novih istraživanja iznosi misao, da Pavlovići potječu iz nekadašnjeg sela Jablanića u blizini Sarajeva, koje je dobilo ime po nekom Jablanu. Kasnije se valjda jedna grana preselila na Borač, i to su Pavlovići. 3. Ime Čiza za jedan lokalitet pod ruševinama grada Borča tumači srednjovjekovnim talijanskim imenom Zisa, što znači carinarnicu, dok je prije držao, da bi to ime moglo dolaziti od Chiesa-crkva. Šta je bilo na mjestu zvanom Čiza, može se ustanoviti jedino kopanjem, a pod Borčem je morala biti i crkva i carinarnica. 4. Često spominjani bosanski grad Glaž i varoš Srida Mazalić je dugo istraživao i kao rezultat tih opširnih ubikacija ustanovljuje, da je Glaž bio na području današnjeg sela Kulaši na rijeci Velikoj Ukrini, a Srida na mjestu današnjeg sela Osredak na Maloj Ukrini. 5. Čuveni »obelisk« iz Zgošće, koji je Truhelka pribraja staroj nekropoli sa stećcima iz Donje Zgošće i pripisivao prvim Kotromanićima, Mazalić smatra mnogo mladim. Po njegovu vertikalnom smještaju na način muslimanskih nišana, građevinskoj formi i ukrasu te imenima na nesigurno čitanom natpisu datira ga ranim razdobljem turske uprave u Bosni (prelaz iz XV. u XVI. st.) i smatra pravoslavnim spomenikom. — Iako Mazalićeve kombinacije ne moraju biti točne, one ipak ostaju koristan prilog tretiranju tih problema.

Isti autor iznosi svoje bilješke o starinama u Semizovcu i okolini (IV—V, 405—410), od kojih su najzanimljivije one o srednjovjekovnim nekropolama sa stećcima, samo bi ih trebalo pažljivije i detaljnije obraditi. Isto tako bi trebalo zasebno

ispitati i one srednjovjekovne spomenike, koje samo kratko opisuje D. Sergejevskij u »Putnim bilješkama sa Nevesinjskog polja« (III, 239—250).

Mazalićevi prilozi o gradovima Travniku i Toričanu (III, 145—166) i Biogradu-Pruscu (VI, 147—189) mnogo se razlikuju od Truhelkinih pionirskih radova ove vrste pomnijim opisom, mnoštvom podataka o situaciji i dimenzijama gradova, te boljim tlocrtima. To veći je značaj opisa ovih gradova, što se oni po prvi puta zasebno i stručno obrađuju, jer dosadašnje radnje o Travniku, Pruscu i dr. malo pažnje pokazuju prema samoj tvrđavi, a više naseljima. Nasuprot tome, Mazalić daje prednost ubiciranju lokaliteta i opisu materijalnih spomenika, dok je slika kulturnog stanja znatno kraća.

Toričan je krajem XIV. st. bio vlasništvo tepčije Batala, a 1505. već je u turskim rukama. Zaključujući po njegovoj arhitekturi Mazalić misli, da je mogao nastati u prvo doba upotrebe vatrenog oružja i pojave Turaka u Bosni. U tursko doba Toričan kao i Travnik nije imao vojničkog značenja te se već 1620 spominje kao ruševina. Grad Travnik se — prema Mazaliću — prvi put spominje krajem XV. st. u vrijeme pograničnih borbi između vojske bosanskog sandžaka i vojskovođa kralja Matijaša Korvina (samo ovdje Mazalićev citat iz Jirečekove Istorije Srba II, 8. ne odgovara, jer na tome mjestu nema spomena Travniku!).

Iz činjenice, što se Travnik i Toričan izričito spominju u tursko-ugarskom mirovnom ugovoru 1505. naslućuje Mazalić, da su ti gradovi pali u turske ruke koju godinu prije ovog mira. Treba ipak pritom imati na umu, da se mirovnim ugovorom fiksiraju granice koje su mogle nastati i davno prije, pa zato treba tražiti jačih dokaza za datum turskog osvojenja tih gradova. Inače Travnički grad u tursko doba nije imao stratezijske važnosti, pa su i vijesti o njemu oskudne. U XVII. st. je uz posadu u gradu bilo i naselje. Početkom XIX. st. posada iznosi samo 12 ljudi, a sredinom stoljeća se povećava, Mazalić kaže, da je grad do polovine XVIII. st. služio kao zatvor za pobunjenike. No u tu svrhu je upotrebljavan i kasnije, kako to bilježi i tajnik francuskog konzulata u Travniku Chaumette-des-Fossés. Tu su četiri mala željezna topa, koji se upotrebljavaju jedino za objavu dolaska novog vezira i početka bajrama. Posadu sačinjavaju jeničari, ali ne stanuju u tvrđavi već u varoši (Voyage en Bosnie dans les années 1807 et 1808, p. 59).

Područje, u kome se nalazi Biograd-Prusac (turski Akhisar), bilo je naseljeno još u prehistorijsko doba, a arheoloških nalaza ima iz svih kasnijih vremena. Kraj je poznat po davnašnjim ispiralištima zlata (kao i cijelo područje rijeke Vrbasa) i rudnom bogatstvu. U grčko-rimsko doba vodila se tu i trgovina, o čemu svjedoče novci grada Dyrachija (koje Mazalić valjda zabunom stavlja u prehistorijsko doba!).

U srednjem vijeku je tu župa Uskoplje, u kojoj su u XIII. st. bila imanja biskupa bosanskoga i koju o. 1400 kralj Ostoja daruje vojvodi Hrvoju. Već 1414 spominju se prve provale Turaka u ove krajeve. Mazalić doduše ne navodi, ali je očito, da je i Prusac 1463 pao u turske ruke, a Bošnjaci ga uskoro vraćaju. Kasnije on još dva puta mijenja gospodara, dok ga 1501—1502 ne osvoji i stalno zadrži Mustajbeg Skenderpašić. Za srednjovjekovni Prusac nemamo podataka, ali u tursko doba znamo, da je kao značajna tvrđava bio nekoliko puta napadan od strane kršćanske vojske iz Dalmacije. Očuvan je sve do današnjeg dana.

Tu se razvilo i napredno naselje, u kome bijaše u pojedinim stoljećima više kulturnih radnika, među njima najzaslužniji Hasan Kafi Pruščak (1547—1616), pisac brojnih teološko-pravnih i drugih djela, pa historiografi iz XVIII. st. Mustafa Pruš-

čanin i Ahmed Hadžinesimović. Taj je grad dao i nekoliko istaknutih državnika turskome carstvu

Mazalićevo domišljanje, da spomenuti Mustajbeg Skenderpašić nije pravi sin nego pastorak ili posinak Skenderpašin, svakako je zanimljivo, ali nije uvjerljivo. Zašto bi se onda on sam pisao u svojoj zakladnici za džamiju u Sarajevu iz 1517 »Mustafa beg bin merhum-ul-magfur Iskender paša«, t. j. Mustafabeg sin pok. Skenderpaše, jer ono »bin« (drugdje »ibn«) znači baš pravog sina. Mazalić inače dobro uočava nesklad između prezimena Skenderbegova—Mihailović i Mustafabegova—Jurišević, koja im daju dubrovački spomenici.

Za Prusac je kroz gotovo cijelo tursko razdoblje vezana obitelj Malkoča, koju međutim zbog oskudice izvora ne možemo neprekidno pratiti. Još uvijek ostaje nejasna i etimologija imena ove obitelji, koje su neki kušali bez uspjeha dovesti u vezu s imenom Marković odnosno Malković. No jedno je nesumnjivo: da ime nije hrvatske provenijencije, a čini se ni sama obitelj. Jedan se Malkoč susreće još u 2. polovini XIV. st., a najistaknutiji je bio Malkoč-beg, zapovjednik turskih krajišnika i kasnije kliški sandžak-beg, u prvoj i na početku 2. pol. XVI. stoljeća. U selu Kopčićima u Prusačkom polju ima jedna stara nekropola, koju tradicija pripisuje Malkočima i Skenderpašićima. Mletački poslanik Zeno prošao je tuda 1550 i kaže, da je vidio nadgrobni spomenik Malkočbegova oca Osmana. To je jedini sigurni podatak o toj grobnici. Ali između Banje Luke i Gornjeg Šehera ima jedna nekropola sa tri groba, od kojih je jedan kliškog sandžakbega Malkoča sina Osmana (umro 973, t. j. 1565), drugi njegova sina Džaferbega (umro 967 = 1560), a treći, bez natpisa, pripisuju Malkočevu drugom sinu Huseinu. Očito je otac pokopan u Kopčićima, a sin i unuk u Banjoj Luci. Da je Mazalić iskoristio ove epitafe, ne bi o banjalučkoj nekropoli pisao s nevjericom i čuđenjem, da se ovaj znameniti junak pokapa na tako pustom mjestu, to više, što se zna, da je taj kraj bio naseljen do početka XIX. st., a i vanjski izgled nišana već pokazuje, da su tu grobovi odličnih ljudi. (Usp. H. Šabanović, Natpisi na nadgrobnim spomenicima Malkočbega i njegovog sina Džaferbega. Prilozi za orijent. filologiju... II, 1951.). F. Babinger je opširno raspravljao o Malkočima, ubrajajući ih u stare turske plemićke obitelji (Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Malkoč-oghlu, Annali del. R. Istitute Superior Orientale di Napoli. N. S. I, 1940), ali ni on nije načisto izveo njihovo podrijetlo ni rodbinske veze, pa se to ni danas još ne može učiniti, iako se o njima zna više nego prije.

U Pruscu je i grobnica legendarnog Ajvaz-dede, kojega i Mazalić nastoji povezati s ranim turskim periodom u Bosni. Očito je, međutim, da se početak Ajvaz-dedina kulta mora tražiti u kasnijim stoljećima, jer mu ne nalazimo spomena prije XVIII. st., a ne spominje ga ni putopisac XVII. st. Evlija Čelebija, koji je inače sklon raznim legendama i narodnim vjerovanjima. Ratovi XVII. i XVIII. st. na granicama Bosne, sužavanje granica turske carevine i druge nedaće izazvale su pojačani rad derviša, kojih je plod bez sumnje i legenda i kulturni značaj Ajvaz-dede u Bosni. Za recentni postanak Ajvaz-dedina turbeta (grobnice) govori i oblik njegovih nadgrobnih nišana, koji nisu stariji od XVIII. stoljeća.

H. Hadžibegić objavljuje »Raspravu Ali Čauša iz Sofije o timarskoj organizaciji u XVII. stoljeću« (II, 139—206). Taj je traktat o agrarno-pravnom ustrojstvu turskog carstva napisao 1655 Ali Čauš, koji je služio na sultanovu dvoru i dobro poznavao prilike u državi. U to se doba odvijaju značajni sukobi između središnje vlasti i centrifugalnih sila feudalizma, Ali Čauš piše u duhu carske politike, t. j. za očuvanje starog sistema. U prvom dijelu svoje rasprave izlaže sistem unutarnje uprave

i administrativne podjele s obzirom na timarsku organizaciju, a zatim prelazi opširno na sam timarski sustav. Njegovi su podaci prvorazredne vrijednosti i zato je velika korist, što je spis ponovo kritički objavljen.

B. Đurđev, pišući »*O vojnicima sa osvrtom na razvoj turskog feudalizma i na pitanje bosanskog agaluka*« (II, 75-137), rješava problem jednog od sastavnih dijelova turskog feudalnog sistema, koji je kod nas bio dosada slabo proučen. Vojnici su u turskom feudalnom uređenju bili specijalan vojnički red, koji se razvio na temelju starih srednjovjekovnih tradicija balkanskih država; bilo ih je najviše u Bugarskoj i Bosni, zatim ponešto u Slavoniji i Srbiji. Zadaća im je bila, da se brinu za carske konje u Carigradu kao i za vrijeme ratnih pohoda. Katkad su služili i kao izviđači, a i za kopanje rovova. Na nekim granicama bili su i graničari, te su zato i bili naoružani kratkim kopljima. Organizirani su bili u trojke, tako da je svake treće godine po jedan morao ići na dužnost, dok su druga dvojica ostajali kod kuće. Što se tiče podrijetla vojnika, Đurđev dolazi do zaključka, da oni potječu od srednjovjekovnih stočara — vlaha, koji su i prije imali poneku ulogu u vojsci. On također drži da su istog podrijetla i martolozi, druga pomoćna skupina u turskoj vojsci.

Raspravljajući o vojnicima, Đurđev rješava još jedno veoma značajno pitanje, a to je pitanje vlaha, koje on smatra jednom društvenom klasom slobodnih seljaka — stočara, a ne etničkom skupinom romaniziranih stanovnika Balkana, kako se prije mislilo. Dolaskom Slavena na Balkan i razvojem feudalnih odnosa u njihovim državama i vlasi su se pomalo slavizirali, a s vremenom su počeli prelaziti i na zemljoradnju. Posebno je poglavlje u članku Đurđeva o razvitku turskog feudalizma, gdje dokazuje, da se taj po svom karakteru i uređenju u bitnosti ne razlikuje od evropskog feudalizma, premda je od ovog daleko zaostaliji. — Članak B. Đurđeva je kratk dokazima i citatima, ali bi bilo korisno i poželjno, da se uvijek uz doslovne citate na turskom jeziku dade i prijevod. Malo je naših historičara, koji se zanimaju za ova pitanja, da znaju turski, a nije uvijek moguće posegnuti za potpunim izdanjem vrela s prijevodom (ako je dotični izvor uopće i objavljen).

M. Marković objavljuje bibliografiju »*Naučnih i drugih pismenih radova Vladislava Skarića*« (III, 261—264), koju je sastavio sam Skarić (umro 1943). Bibliografija je sastavljena kronološkim redom, a sadrži u svemu 87 radova. Budući da tu nisu obuhvaćeni samo strogo znanstveni radovi Skarićeви, trebalo je pokupiti i druge njegove članke štampane po sarajevskim i drugim listovima, makar bili i polemičkog karaktera, jer bi se time dobila prava slika o njegovu raznovrsnom i obilatome radu.

I za historičare će biti od koristi bibliografija etnografsko-folklornih radova o Bosni i Hercegovini (IV-V, 425—435, VI, 339—409), koju uređuje M. Lopac. Etnografski materijal nalazi on i u mnogim historijskim raspravama pa to koristi za popunjenje svoje bibliografije. Trebalo bi, međutim, na sličan način obraditi i historijsku bibliografiju Bosne i Hercegovine, za što ima dosta materijala baš u knjižnici Zemaljskog muzeja.

P. Momirović iznosi »*Nekoliko neobjavljenih starih zapisa*« (IV-V, 416—421) sa knjiga i drugih starina u muzeju stare pravoslavne crkve u Sarajevu, koji potječu iz XVII—XIX. st., a i odnose se na spomenutu pravoslavnu crkvu.

M. Vego piše o »*Nalazu bosanskog novca u selu Klopču kod Zenice*« (VI, 323-332), odakle je muzej dobio 10 bosanskih srebrnjaka, dva mletačka metapana iz početka XIV. st. i jedan srebrni denar srpskoga kralja Stefana Dragutina. Bosanski novci su od bana Stjepana Kotromanića (1322—1353), među njima neki dosada nepo-

znatih oblika. Autor zaključuje, da svi novci potječu iz prvih godina banove vlade, jer tu nije nađeno ništa od kasnijih vladara.

U članku »*Onomastička pitanja sa teritorija ilirskih Dalmata*« (VI, 33—48) D. Rendić-Miočević utvrđuje na temelju ličnih imena toga ilirskog plemena njegove granice, a u vezi s tim iznosi i zanimljive zaključke o njegovu društvenom i ekonomskom razvoju. Time se lijepo upotpunjuju sačuvani historijski podaci o Ilirima.

S. M. Traljić

ISTORISKO-PRAVNI ZBORNIK

II, 1950, sv. 3—4, organ Opšteg seminara za istoriju države i prava,
izdaje Pravni fakultet u Sarajevu

Ovaj je dvobroj rasporedio građu prema dosadašnjim rubrikama (v. prikaz g. I, H. Z. IV, 1951), otvorivši i novu rubriku »Referati i saopštenja«, koja sadržava autoreferate o doktorskim disertacijama i manja naučna saopćenja. Opširnije ćemo se osvrnuti samo na one priloge, koji su od većeg značaja ne samo za pravne historičare, nego za historičare uopće.

Na prvome mjestu objavljena je rasprava M. Bajića pod naslovom *Formalizam i prvi ugovori u rimskom pravu*. Autor želi objasniti postanak prvih ugovora i njihova formalizma u rimskom pravu ekonomsko-društvenom strukturom staroga Rima te iznosi hipotezu, da formalizam ugovora nije bio njihovo primarno svojstvo, kojim bi se zasnivala pravna obaveznost ugovora — kako se to većinom u nauci zastupa — nego da je forma »bila samo oruđe koje obezbeđuje dužnika od verovničkih zlo-upotreba« te služi zaštitu plebejaca protiv samovolje patricija. Budući da je ova radnja — nabačena tek u kratkoj skici od 12 strana — od užeg interesa samo za pravne historičare odnosno romaniste, ne možemo se ovdje upuštati u njezin opširniji prikaz i ocjenu. Primjećujemo tek toliko, da je autorova hipoteza dođuše vrlo originalna, ali se s njome ne možemo suglasiti, jer ona protuslovi shvaćanju rimskog eksploatatorskog prava kao volje i oruđa vladajuće klase za eksploataciju potlačenih. Problem je vrlo težak i u dosadašnjoj romanističkoj literaturi postoje o njemu mnoge hipoteze, ali suglasnost postoji opravdano barem u tome, da je formalizam i strogost prvih ugovora služila zaštiti interesa vladajuće eksploatatorske klase, dakle patricija, protiv ekonomski slabijih plebejaca odnosno dužnika, a ne obratno, kako to tvrdi autor, vjerujući nekim izrekama Tita Livija. Pa i u modernom pravu su za obvezanika najtegotnije i najstrože baš one obveze, koje su preuzete formalističkim i apstraktnim ugovorom (na pr. mjenica!). Ne može se vjerovati, da bi u starom rimskom pravu takve obveze služile zaštitu dužnika protiv vjerovnika.

V. Spaić opisuje *Zemljišnoknjižni sistem u Bosni i Hercegovini za vrijeme Turaka*. Autor prikazuje historijski razvitak i funkcije turskih zemljišnih knjiga — deftera, s naročitim obzirom na Bosnu i Hercegovinu. Budući da se kod nas nisu sačuvali defteri bosansko-hercegovačkih sandžaka, služi se autor uglavnom analogijom podataka o organizaciji turske države i uprave uopće, ali se služi i prepisima dvaju još neobjavljenih deftera Crnogorskog sandžaka iz XVI. stoljeća.

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 1—2

HISTORIJSKI ZBORNIK ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi i časopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14.
Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
BOGO GRAFENAUER, Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata	1— 56
LJUBO KARAMAN, O potrebi povezivanja rada arheologa, historičara umjetnosti i historičara u proučavanju ranosrednjovjekovnog perioda sjeverne Hrvatske	57— 62
NIKOLA ŽIC, O podrijetlu stanovništva u gradu Izoli u Istri	63— 70
VLADIMIR MOŠIN, Prepiska ruskog samozvanca Ivana Timoške Akundinova s Dubrovnikom g. 1648.	71— 84
PAVEL SUYER, »Posao Milošiansko-Gajanski« pred gradskim magistratom	85—101
JAROSLAV ŠIDAK, Ćiro Truhelka — njegov život i rad	103—110

OCJENE I PRIKAZI

Marijan Horvat, Oporuka priora Petra. (LJ. KARAMAN)	111—117
Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 283, 1951. (J. LUČIĆ)	117—121
Ferdo Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj. (J. ŠIDAK—B. SUČEVIĆ)	121—130
O nekim pitanjima društvenog uređenja Hrvatske u srednjem vijeku. (O. MANDIĆ)	131—138
Boško Desnica, Istorija kotarskih uskoka. (B. SUČEVIĆ)	138—145
Miscellanea I, izdanje Drž. arhiva u Zadru. (J. LUČIĆ)	145—148
Турски документи за македонската историја. (K. BASTAIĆ)	149—152
Р. И. ВИПНЕР, Возникновение христианской литературы. (O. MANDIĆ)	152—158

ČASOPISI

Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, N. S. II-VI. (S. M. TRALJIĆ)	159—165
Istorisko-pravni zbornik II, 3—4. (M. HORVAT)	165—169
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. I, 1949. (B. STULLI)	169—176
Historische Zeitschrift, Bd. 171, 172, 1951. (M. GROSS)	176—182

(Nastavak na 3. strani omota)